

Kitekintés

Lennerné Patkó Ildikó

Az iskolai rendszer átjárhatósága elméletben és gyakorlatban

Bevezetés

A középiskolák közötti átjárhatóság és az oktatási rendszeren belüli esélyegyenlőség egymással szorosan összefüggnek. Jelen kutatás Bajorországban vizsgálja a középiskolai szerkezetet és a különböző iskolatípusok közötti váltás jogszabályi hátterét. Az átjárhatóság elméletileg biztosított kereteire vetítem egy bajor kisváros néhány tanulójának, valamint gyakorló tanárainak a véleményét esettanulmány jelleggel.

A német, ezen belül a vizsgált tartomány oktatási rendszere első ránézésre a korán szelektáló iskolarendszerek közé tartozik, mivel korán (a 4. évfolyam után) döntés elé állítja a tanulókat iskolatípus-választás kérdésében. Ennek a veszélynek az ellensúlyozására az oktatáspolitikai lehetőséget nyújt alsó középfokon (5–8. évfolyam) az iskolatípusok közötti átjárhatóságra, valamint felső középfokon (10. évfolyam után), az elkezdett képzési út megváltoztatására, korrigálására.

A magyar iskolarendszer ezzel szemben inkább látszik integratívnak, hiszen hosszú az első ciklus (8 év), sokáig együtt tartja a tanulókat. Ezzel szemben a rendszerváltás hajnalán újra megjelent szerkezetváltó 6 és 8 osztályos gimnáziumokat szelektívnek tartják. A magyar középiskolai rendszerben is igény mutatkozik az iskolaváltás kínálta lehetőségekre. Ezek azonban nincsenek részletesen szabályozva.¹

¹ A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről megfogalmazza az alapelvek között az átjárhatóságot 3§ (10), valamint 5§ (4), de részletes kidolgozásával nem találkozunk.

A tanulókkal és tanárokkal készített interjúk és kérdőívek alapján a következő kérdésekre keresem a választ:

- A bajor középiskolai rendszerben gyakorlatilag is megvalósul az iskolák közötti átjárhatóság, vagy csak elviekben, jogszabályi szinten létezik?
- Valós igény az iskolaváltoztatás lehetősége a bajor tanulók számára?
- Melyik irányba, felfelé vagy lefelé történik nagyobb arányban a módosítás?
- Beszélhetünk-e szegregációról az iskolatípus-választás tekintetében?
- Mennyiben biztosít a bajor iskolarendszer esélyegyenlőséget a tanulói továbbhaladás terén?

Az iskolatípusok közötti átjárhatóság jogszabályi háttere Bajorországban

Németországban az oktatási törvények részletesen szabályozzák az iskolaváltást, a szövetségi alapelvektől az egyes tartományokra vonatkozó rendelkezésekig. Az átjárhatóság jogszabályi vizsgálata szempontjából először a szövetségi alkotmány első bekezdése – az alapvető emberi jogokra vonatkozó rész – a meghatározó, mely az oktatásüggyel és az oktatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatos. Az iskolák közötti átjárhatóság szempontjából alapelveket közvetítenek a Kultuszminiszteri Konferencia (Kultusministerkonferenz) határozatai. Ez a szervezet felügyeli az oktatásügy és a kultúra területét az alkotmány szellemében, bár az oktatásügy kérdésében minden szövetségi állam önállóságot élvez. A Kultuszminiszteri Konferencia feladata egyrészt, hogy szorgalmazza a kooperációt a tanulók, a hallgatók és az oktatók között Németország egész területén, másrészt, hogy biztosítsa a végzettek számára a lehető legnagyobb mobilitást. Ez teszi lehetővé az iskolai vég bizonyítványok egybevetettségét és elismerését, valamint biztosítja az oktatás színvonalát. A Kultuszminiszteri Konferencia határozatai azért fontosak a kutatás szempontjából, mert ajánlásokat fogalmaznak meg az iskolai átmenettel kapcsolatban: arról, hogy melyik a legmegfelelőbb iskolatípus egy gyermek számára, nem történhet döntés néhány óra alatt nyújtott teljesítmény alapján, ennek az eljárásnak hosszabb időt kell felölelnie, valamint figyelembe kell venni a szülők jogát az iskolaválasztásra. A Németország egészére érvényes oktatásügyi szabályozás áttekintése után nézzük most a bajor tartományi törvénykezés által hozott jogszabályokat.

A bajor alkotmány minden polgárának biztosítja a képességeinek megfelelő képzettség megszerzésének lehetőségét. A közoktatási rendszer a tanulóknak többféle lehetőséget kínál arra, hogy bizonyos iskolai végzettségeket megszerezzenek. A Bajor Kultuszminisztérium a rendszer egymásra épülését hangsúlyozza, vagyis minden megszerzett végzettséggel a tanuló előtt egy következő út nyílik, egy magasabb végzettség megszerzésére, tehát nem „zsákutcás” a rendszer.

Az első iskolatípus-választás az általános iskola után nem jelent végleges döntést a képzési rendszerben történő továbbhaladás szempontjából, hiszen a továbbiakban újabb és újabb iskolatípus-váltások lehetségesek.

Általános képzettséget biztosító iskolatípusok

Az általános iskola (Grundschule) az 1–4. évfolyamot foglalja magába. Az általános iskolából a magasabb szintű iskolába történő átlépés több tényezőtől függ: az általános iskolában elért eredmények alapján a tanulók számára az iskola ajánlást fogalmaz meg, hogy melyik iskolatípusban lenne célszerű a tanulmányaikat folytatniuk. Emellett a tanuló vendégtájként lehet abban az iskolában, ahol a tanulmányait a jövőben folytatni szeretné, így ízelítőt kaphat az ottani követelményekből, ami megkönnyítheti a döntést, melyben természetesen a szülők szándékait is figyelembe veszik. Mivel a bajor iskolarendszer átjárható, ha a tanuló 10 évesen hibás döntést hoz, a következő évfolyamokon lehetősége nyílik a korrekcióra.

A középiskola (Mittelschule)² 5–9. osztályig vagy 5–10. osztályig nyújt általános képzést a tanulóknak. Az itt nyújtott képzés azonban erősen szakmaorientált, és gyakorlatias, a technikai, gazdasági vagy szociális szféra világába vezeti be a tanulókat. Egész nap folyik az oktatás, segítik a lemaradókat.

Ebben az iskolatípusban háromféle bizonyítványt lehet szerezni: a 9. osztály végén lezárul a képzés az olyan tanulók számára, akik nem akarnak továbbtanulni. Választhatnak, hogy kívánnak-e záróvizsgát tenni a 9. évfolyam elvégzése után vagy sem. Aki nem akar záróvizsgázni, a 9. évfolyam sikeres elvégzéséről kap bizonyítványt (Erfolgreicher Abschluss der Mittelschule). Ezután a tanuló szakmát tanulhat szakiskolában (Berufsschule, Berufsfachschule). Aki záróvizsgát tesz, erről bizonyítványt kap (Qualifizierender Abschluss der Mittelschule), és vagy szakmát tanul, vagy továbbtanulhat a középiskola (Mittelschule) 10. évfolyamán, vagy a gazdasági iskolában (Wirtschaftsschule) szerezheti meg ugyanazt a végzettséget. Aki a 10. évfolyam elvégzése után teszi le a záróvizsgát (Mittlerer Schulabschluss an der Mittelschule), az a szakközépiskolában (Fachoberschule) továbbtanulva érettségit szerezhet, vagy bizonyos feltételek teljesítése esetén folytathatja tanulmányait a gimnáziumban. A Mittelschule-ben a 10. évfolyam után megszerzett záróvizsga egyenértékű az ennél magasabb iskolatípusokban (Wirtschaftsschule, Realschule) szintén a 10. évfolyam elvégzése után megszerzhető záróvizsgával. Ehhez hasonló záróvizsgát Magyarországon is be akartak vezetni az 1995-ös NAT alapján, alpműveltség vizsga néven.

A Realschule az 5–10. évfolyamokat foglalja magába és általános képzést biztosít, valamint a szakmatanulásra is felkészít. A képzés ebben az iskolatípusban tehát gyakorlatorientáltabb, mint a gimnáziumban. A Realschule-ban alkalmazott oktatási módszerek változatosak. A projekt módszer egyre nagyobb teret kap ebben az iskolatípusban. A Realschule figyelembe veszi a tanulók különböző képességeit és érdeklődését, ezért az általános képzésen túl, amely további képzési elemek révén elvezethet az érettségiig, több szakma választásának a lehetőségére is felkészít. Ezeknek az iskoláknak szoros kapcsolataik vannak gyárakkal, üzemekkel.

2 Korábban ezt az iskolatípust Hauptschule-nak nevezték. A hétköznapi beszédben ma is ezt a kifejezést használják többnyire. Beszélgető partnereim is a Hauptschule kifejezést használták a jelenlegi Mittelschule-ra vonatkozóan.

A Realschule elvégzése után a tanuló beléphet a szakképzésbe, illetve Fachoberschule-ban tanulhat tovább, ahol a 13. évfolyam elvégzése után érettségít (Allgemeine Hochschulreife) szerezhethet. Így megnyílik előtte az út a felsőoktatásba, ugyanúgy, mintha gimnáziumba lépett volna át. Ez utóbbi általában úgy valósul meg, hogy a diákok előtte egy évig egy adott gimnáziumban úgynevezett előkészítő évet végeznek el, erre általában a második idegen nyelv hiánya miatt van szükség. Ezen az úton haladva tehát a tanuló 13 iskolai év után tudja megszerezni az érettségit.

A Wirtschaftsschule a bajor iskolarendszer egyik különlegessége, általános képzés mellett a diákok kereskedelmi és közgazgatási ismereteket tanulnak. Emiatt a bajor oktatási törvény alapján (Bayerisches Gesetz über das Erziehung- und Unterrichtswesen) a szakképző iskolák közé sorolják, ugyanakkor végzettség tekintetében a Mittelschule-hoz hasonló végzettséget ad (Mittlerer Schulabschluss). A végzettséget gazdasági záróvizsgának nevezik (Wirtschaftsschulabschluss), ennek a végzettségnek a birtokában egy évvel lerövidíthető a kereskedelmi szakképzettség megszerzése a szakiskolában. Ebbe az iskola-típusba a 7–10., vagy 11. évfolyamig lehet járni. Ez azt jelenti, hogy általában a Mittelschule 6–7. évfolyama után lépnek be ide a tanulók, de a Wirtschaftsschule a Realschule vagy a gimnázium tanulói előtt is nyitva áll. Ez utóbbi két iskolatípusból többnyire a 9. évfolyam elvégzése után jönnek át a kevésbé jól teljesítő tanulók.

A gimnázium az 5–12. évfolyamokat foglalja magába, közismereti képzést biztosít, érettségít ad (Allgemeine Hochschulreife), így elsősorban a felsőoktatási intézményekben való továbbtanulásra készít fel. A bajor képzési rendszerben (ez a többi tartományra is érvényes) így lehet a legrövidebb idő alatt érettségít szerezni. Az 5. évfolyam feladata az, hogy megismertesse a tanulókat a gimnáziumi követelményekkel, illetve segít azoknak a tanulóknak korrigálni a döntésüket, akik nem a nekik legjobban megfelelő iskolatípust választották. A 11–12. évfolyamon a képzés (Oberstufe) az érettségire történő felkészülés jegyében zajlik, ennek a két évnek az évközi osztályzatai beleszámítanak az érettségi minősítésébe. Ezekben az évfolyamokon már nem osztálykeretekben folyik a képzés, hanem szeminárium típusú csoport jelleggel.

Az iskolatípus-váltás lehetőségei

Alsó középfokon az 5. évfolyamot átmeneti évfolyamként fogja fel az iskolaügy, amelynek célja az általános iskolából történő áttérés megkönnyítése. Ezt segíti az is, hogy általános iskolai tanárokat (őket Lotse-nak nevezik) is alkalmaznak ezen az évfolyamon, akiknek az ötödikes tanulók mentorálása a feladatuk. Ez azt jelenti, hogy ezen az évfolyamon megismertetik a tanulókat a választott iskolatípus követelményeivel és elvárásaival, így hamar kiderül, hogyha nem megfelelő döntést hoztak a 4. évfolyam után. Az 5. évfolyam után a tanulóknak lehetőségük nyílik arra, hogy iskolatípust váltsanak, amennyiben a választott iskolatípus követelményeit túl nehéznek vagy túl könnyűnek találják.

Ha valaki a Mittelschule 5. évfolyamán anyanyelv és irodalomból és matematikából legalább jó eredményt (ez ott 2,00 átlag, mivel Németországban a legjobb jegy 1, a leg-

rosszabb 6) ért el, átléphet a következő évfolyamon a gimnáziumba; ha az előbb említett tantárgyakból 2,5 átlagot produkált, akkor a Realschule-ba mehet át. A 6. évfolyam elvégzése után a gimnáziumba csak felvételi vizsga teljesítése után mehet, Realschule-ba azonban akkor, ha 2,00 átlagot ért el anyanyelvből, matematikából és angolból.

Láthatjuk, hogy minél több időt tölt valaki egy kevésbé magas végzettséget kínáló iskolatípusban, annál nehezebbek lesznek a feltételei a magasabb végzettséget nyújtó iskolatípusba történő átlépésnek.

Azok a tanulók, akik az általános iskola elvégzése után, ötödikesként Realschule-ba mentek, abban az esetben folytathatják gimnáziumban további tanulmányaikat, ha anyanyelvből és matematikából legalább 2,5-es átlagot értek el. A 6. évfolyamról is át lehet lépni gimnáziumi osztályba, ha a tanuló anyanyelvből, matematikából és angoltól 2,5-es átlagot ér el.

A 7–10. évfolyam között a Mittelschule-n belül lehetséges az átjárás a különböző specializációk között, természetesen ezt is elért átlagokhoz kötik.

Az általános iskola 4. osztálya után azoknak a tanulóknak javasolják a Realschule-t, akik legalább 2,66-os átlagot értek el anyanyelvből, matematikából és honismeretből. Akik ennél rosszabb eredménnyel rendelkeznek, úgynevezett próbaoktatásban (Probeunterricht) vehetnek részt, amely tulajdonképpen egy több napos vizsga, ahol a tanulók írásbeli és szóbeli jegyeket is szereznek. Ha ezen elérik a kívánt szintet, azaz a 3,00-es átlagot, akkor felvételt nyerhetnek a Realschule-ba. Emellett a szülők szándékát is figyelembe veszik: ha a gyerek a próbaoktatásban eléri a legalább 4,00-s átlagot, akkor látogathatja ezt az iskolatípust. Az 5. évfolyamra olyan tanulók léphetnek át a Mittelschule-ból, akik az 5. évfolyamon anyanyelvből és matematikából legalább 2,5 átlagot elérték. Gimnáziumból korlátozás nélkül lehet átlépni erre az évfolyamra.

A Realschule 6., 7., 8. vagy 9. évfolyamára bármikor át lehet lépni a Mittelschule-ből, ha a tanuló tanulmányi átlaga anyanyelvből, angoltól és matematikából eléri a 2,00-t, és ha a próbaidőszak alatt leteszi a különbozoti vizsgát. A gimnázium megfelelő évfolyamának elvégzése után korlátozás nélkül át lehet lépni a Realschule következő évfolyamára. A bajor közoktatási törvény lehetőséget biztosít a Wirtschaftsschule-ből a 7–9. évfolyamokra történő átlépésre, amennyiben a tanuló próbaidőszak alatt teljesíti az elvárt követelményeket.

A Realschule 10. évfolyamára felvételi vizsga és próbaidő letétele esetén lehet átmenni minden iskolatípusból. Ettől abban az esetben tekintenek el, ha a tanuló megkapta „a 10. évfolyamra léphet” minősítést a többi iskolatípusban.

A négy- vagy háromévfolyamos Wirtschaftsschule különböző évfolyamaira át lehet lépni a Mittelschule-ből abban az esetben, ha a tanuló anyanyelvből, matematikából és angoltól legalább 2,66-os átlagot ért el. A Realschule-ből és a gimnáziumból érkező tanulóknak kevésbé jó átlagot kell ugyanehhez produkálniuk, hiszen a fenti tantárgyakból legalább 4-es osztályzatot kell elérni, illetve egy 5-ös osztályzat még elfogadott. Akik a fenti elvárásokat nem teljesítik, még részt vehetnek próbaoktatásban, de az elvártnál gyengébb teljesítmény ellenére is számít a szülői szándék.

Ahhoz, hogy a tanuló az általános iskola után gimnáziumba léphessen, 2,33-os átlagot kell teljesítenie anyanyelvből, matematikából és honismeretből a 4. évfolyamon. Aki

nem éri el ezt a szintet, annak lehetősége van próbaoktatásban részt venni, ahol írásbeli és szóbeli teljesítményét is értékeli anyanyelvből és matematikából. Ha ott eléri a 3,00-es átlagot, lehetőséget kap arra, hogy tanulmányait gimnáziumban folytassa tovább. Az iskolaváltás nem végleges azok számára sem, akik valamilyen oknál fogva Mittelschule-ba vagy Realschule-ba kaptak ajánlást az általános iskola után. Már az első ott töltött év (5. évfolyam) tapasztalatai után átléphetnek a gimnázium 5. évfolyamára a következő feltételekkel: Mittelschule-ból érkező tanulóknak legalább 2,00-es átlaggal kell rendelkezniük anyanyelvből és matematikából, a Realschule-ból jövőknél ugyanez az elvárási szint 2,5-es átlag. Ez azzal a hátránnyal jár, hogy a tanuló egy évet veszít, hiszen meg kell ismételnie az 5. évfolyamot. Amennyiben a tanuló nem akar évet veszíteni, felvételi vizsgát kell tennie. Ugyanez a szabály lép életbe akkor, ha a tanuló 7. vagy felsőbb évfolyamra szeretne átlépni a gimnáziumba a Mittelschule-ból vagy Realschule-ból.

A Mittelschule-ban, a Realschule-ban, vagy a Wirtschaftsschule-ban megszerzett vég bizonyítvány (Mittlerer Schulabschluss) után is lehetőség van arra, hogy a tanuló a tanulmányait a gimnáziumban folytassa. Ha a 10. évfolyamra lép be – ez gyakorlatilag ebben az esetben is évismérlést jelent, de erre többnyire azért van szükség, mert a Hauptschule-ban és Realschule-ban csak egy idegen nyelv tanulása kötelező, így ebből a szempontból fel kell zárkózni a többiekhez.

Ennek a megkönnyítését szolgálja az, hogy bizonyos gimnáziumokban úgynevezett bevezető osztályokat szerveznek, amelyeknek az a feladata, hogy pótolják és elmélyítsék a tanulók azon ismereteit (például második idegen nyelv), amelyek a gimnáziumban a 11. évfolyamtól szükségesek az érettségire történő felkészülés szempontjából. Ennek az elvégzése után folytatják a diákok a tanulmányaikat az általuk kiválasztott gimnázium 11. osztályában. Bajorországban jelenleg 36 településen működik bevezető osztály. A Kultuszminisztérium növelni akarja ezek számát azokon a helyeken, ahol eddig viszonylag ritka volt a Realschule-ból gimnáziumi osztályokba történő átlépés. Ez azért lenne fontos, mert elősegítené az úgynevezett későn érő, hátránnyal induló tanulók számára a magasabb végzettség megszerzésének lehetőségét.

A gimnázium 11. évfolyamára közvetlenül is beléphetnek a jó képességű tanulók a 10. évvégi záróvizsga megszerzése után, abban az esetben, ha tanultak második idegen nyelvet a korábbi iskolai évek alatt, valamint anyanyelvből, matematikából és idegen nyelvből legalább 1,5-es átlaggal rendelkeznek.

A gimnáziumi tanulmányok folytatásánál könnyebb út az érettségihez, ha valaki a 10. évfolyam záróvizsgája után úgynevezett szakfőiskolán (Fachoberschule) tanul tovább. Ennek az iskolatípusnak közvetlenül a 11. évfolyamára az léphet, aki rendelkezik a 10. évfolyam utáni záróvizsgával és anyanyelvből, angolból és matematikából legalább 3,5-es átlagot tud felmutatni. Ez az iskolatípus olyan érettségit ad, amellyel egyes műszaki főiskolákon lehet továbbtanulni. Létjogosultságát igazolja, hogy a felsőoktatásba érkezők 43%-a Bajorországban nem a gimnáziumból jön.

A szakképzésben lehetőség van felsőfokú tanulmányok folytatására feljogosító speciális érettségi, a Fachhochschulreife megszerzésére.

A tanulók véleménye az iskolai rendszer átjárhatóságáról

Négy tanulóval készítettem rövid interjút arról, hogy mi a véleményük a bajor iskola-rendszer átjárhatóságáról, mennyire segíti ez életcéljaik megvalósítását, szerintük esélyegyenlőséget biztosít-e. Könnyű vagy nehéz volt-e az átmenet.

Az interjúkat egy kisvárosi gimnáziumban készítettem. A kisváros lakóinak a száma 8000 fő körül van. Az iskola ennek ellenére a magyar viszonyokhoz képest nagy, megyeszékhelyek elit gimnáziumaihoz lehetne hasonlítani nagyság és felszereltség tekintetében. Ennek oka, hogy a bajor oktatás arra törekszik, hogy az esélyegyenlőség elve alapján kis vidéki városokban is jól felszerelt, nagy iskolák működjenek, és így a vidéki gyerekek is ugyanazokat a lehetőségeket kapják az oktatás és képzés területén, mint nagyvárosi társaik. A gimnázium tanulóinak a létszáma 950 fő. A tanulók kétharmada nem a városból jön, hanem a környező települések falvaiból, iskolabuszok szállítják őket. 80 tanár tanít az iskolában.

A tanulók, akikkel beszélgetést folytattam, mindnyájan iskolát váltottak, három tanuló jött egy korábban alacsonyabb képzettséget nyújtó intézményből, a Realschule-ból, egy tanuló pedig elhagyja az iskolát, mivel túl nehéznek találja az itt támasztott követelményeket, inkább Hauptschule-ban folytatja a tanulmányait.

Első interjúalanyom lány, 19 éves, a 12. osztályba jár, teljes családban él, egy testvére van. Apja először Realschule-t végzett, majd érettségi után gazdasági főiskolát végzett, jelenleg vállalkozóként dolgozik. Édesanyja gimnáziumban érettségizett, majd szakmát tanult, jelenleg gyógypedagógusként dolgozik.

A család kisvárosban él. Németek. Korábban a család faluban élt. A gimnáziumi továbbtanulás nem került szóba, mivel nem volt elég jó a lány átlaga ahhoz, hogy bekerüljön, bár ő gimnáziumba szeretett volna menni. Az általános iskolai tanárok a Realschule-ban való továbbtanulást javasolták, a szülei nem szóltak bele a döntésébe. A faluban volt Hauptschule, ő oda akart menni, részben azért, mert a faluban voltak a barátai, nem akart más településre iskolába járni. Úgy gondolja, hogy ez jó döntés volt, hiszen ott nem volt olyan nagy teljesítménykényszer, jól érezte magát, több volt a szabadideje, játszhatott, élvezhette a gyerekkorát. Könnyű volt számára a Hauptschule-ban a követelményeket teljesíteni, a tanárok ott kevésbé tudományosan tanítanak.

Már a Hauptschule 5. osztályának elvégzése után lehetőség nyílt az iskolaváltásra. Mivel könnyen vette az akadályokat, úgy érezte, hogy nem túl nehezek a Hauptschule támasztotta követelmények. Jó volt az átlaga, így átmehetett gimnáziumba, a jogszabályok alapján az 5. osztály megismétlésével. Az tűnt fel neki a gimnáziumban, hogy minden tantárgyat más tanár tanít, s hogy több lett az órája, míg a Hauptschule-ban két tanár tanította az összes tantárgyat és rövidebb ideig tartott a tanítás, 12-13 óraker mindíg végeztek.

Az iskolaváltást könnyűnek értékeli, hiszen ő egy évvel idősebb a többiekénél, mindent könnyebben megértett, nem voltak nehézségei.

Azt gondolja, nem sokan élnek az iskolaváltás lehetőségével, mert nem bíznak magukban, félnek attól, hogy nem fognak tudni megfelelni a magasabb követelményeknek.

Másrészt sokan nem veszik komolyan a tanulást, amikor még kisiskolások. Ő sem a jövőjére gondolt az iskolaváltáskor, egyszerűen csak gimnáziumba szeretett volna járni. Ki szeretne volna próbálni.

Érettségi után Afrikába szeretne menni, hogy a Goethe Intézetnél németet tanítson, volt már Indiában cserediákként, kíváncsi Afrikára, talán színésznő lesz egyszer.

Második interjúalanyom fiú, 19 éves, szintén a 12. osztályba jár.

Három testvérével teljes családban él egy részben bevándorlók lakta 100 fős faluban. Anyai ágon orosz, apai ágon kínai származású. Kínaiul egyáltalán nem tud, oroszul egy kicsit beszél. Apja érettségivel rendelkezik, egy szállítványozással és kereskedelemmel foglalkozó vállalkozásban dolgozik. Anyjának is van érettségije, a mezőgazdaságban dolgozott, de jelenleg otthon van a legkisebb gyermekkel.

A negyedik osztály után nem voltak elég jók a jegyei ahhoz, hogy közvetlenül gimnáziumba menjen, felvételi vizsgát kellett volna tennie, ő ezt nem akarta, úgy gondolta, hogy nehéz lenne a gimnázium. Az osztályfőnöke inkább a Realschule-t javasolta, bár a szülei jobban örültek volna a gimnáziumnak.

Továbbtanulásra először a 9. osztály után gondolt, a Realschule-ban jók voltak a jegyei. Volt két diáktársa a Realschule párhuzamos osztályából, akik a 10. osztály elvégzése után szintén váltottak, velük együtt járt az előkészítő osztályba.

Az új iskolában nehéz volt barátokat találni, de néhány hónap elteltével azért sikerült, jól érzi magát az új közösségben. Szerinte a gimnáziumban a tanárokkal való kapcsolat sokkal személytelenebb, az oktatás sokkal tudományosabb, nagyobb fegyelmet követelnek, többet kell tanulni, mint a Realschule-ban. A Realschule-ból könnyű átlépni a gimnáziumba, ha valakinek megfelelő a szorgalma és az akaratereje. Egyetemen szeretne továbbtanulni, repülőgép-tervező mérnök szeretne lenni.

A következő interjúalanyom lány, 18 éves, a gimnázium 11. évfolyamára jár, német családból származik, szülei elváltak, 2 testvére van. Helyben laknak. Anyja Realschule-t végzett, és utána szakmát tanult, foglalkozása ápolónő.

Viszonylag jók voltak a jegyei, mégis arra gondolt, könnyebb a Realschule-t elvégezni és utána érettségizni.

A két iskola között abban látja a legnagyobb különbséget, hogy másképp beszéltek a tanulók a korábbi iskolában, a gimnáziumi tanulókat igényesebb stílus jellemzi. Itt nagyobbak a követelmények, és ezt nehéz volt megszokni.

Úgy érzi, érdemes volt 4. osztály után az alacsonyabb végzettséget nyújtó iskolát választania, hiszen így nem vett el a gyerekkora, több szabadideje maradt, többet tudott játszani. Aki már 4. osztályban tudja, hogy érettségét akar, és a tanulmányi eredményei is lehetővé teszik, annak viszont érdemes azonnal gimnáziumba mennie. Szerinte ugyanakkor a Realschule elvégzése után is el lehet ugyanazt érni, csak egy év veszteséggel.

Rendőrtiszt szeretne lenni.

Negyedik interjúalanyom egy olyan fiú, aki utolsó tanítási napját tölti a gimnáziumban, mivel a 9. osztályból a Hauptschule 9. osztályába megy át. 15 éves, a kérdéseimre röviden válaszolt, egyes kérdésekről véleménye sem volt.

Édesanyja egyedül neveli, testvére nincs, egy másik kisvárosban él. A családja német. Anyja diplomával rendelkezik, tanár.

A gimnáziumi tanulmányok folytatását édesanyja szerette volna. Az átlaga elég is volt ahhoz, hogy ide felvegyék, de túl sokat kell tanulni, s ő túl lusta ehhez. A Hauptschule-ba történő átlépést körülbelül egy hónapja döntötte el, ebben személyes okok is szerepet játszottak.

A bajor iskolai rendszer átjárhatósága a tanárok szemszögéből

Három kollégával beszélgettem a témáról. Az arányokat említették: a gyerekek egyharmada választja a gimnáziumot, a másik harmad a Realschule-t, a harmadik harmad pedig a Mittelschule-t. Azok a tanulók, akik a Mittelschule-t választják, általában gyengén teljesítő tanulók, fegyelmezési problémákkal. A Mittelschule-ban is le lehet tenni ugyanazt a záróvizsgát, mint a Realschule-ban. A Mittelschule-n belül is van átjárhatóság, a záróvizsgát megcélzó M-osztály és a normál osztályok között. A gyakorlat azt mutatja, hogy a Mittelschule 5. osztályából évente 3-4 tanuló átlép a Realschule-ba, onnan nagyjából ugyanennyi a Mittelschule-ba. A 10. osztály elvégzése után elvileg folytathatják a tanulók tanulmányaikat a gimnáziumban, de gyakorlatilag ez lehetetlen, mivel a Mittelschule-ban csak egy idegen nyelvet tanulnak. Hogy ez így jó vagy nem, politikailag is megosztja a társadalmat, van olyan párt, amelyik esküszik a háromosztatú iskolai rendszerre, a másik pedig bírálja azt. Általában a migráns gyerekek gyűjtőhelye a Mittelschule, mivel ők nyelvi nehézségekkel is küszködnek. Ez a tendencia vizsgálatom helyszínén nem jellemző, mert vidéken vagyunk, itt viszonylag kevés ilyen háttérű gyerek van, de egy nagyvárosban a Mittelschule-ban tanulók 90%-a migráns családokból jön. A statisztikák is azt mutatják, hogy ezek a gyerekek többnyire a Mittelschule-t végzik el.

Gimnáziumban tanító beszélgetőtársam szerint az oktatási rendszer átjárhatósága sokkal jobb, mint korábban volt. Tapasztalata szerint a jól tanulók a Realschule-ból nem mennek hozzájuk, hiszen egy évet veszítenének a felkészítő osztály miatt. Inkább Fachoberschule-ba mennek, ennek az elvégzése két év, és így is érettségit szereznek. Közülük a motiváltabbak 3 év alatt általános érettségit szereznek, az ilyen tanulók arányát 10–15%-ra becsüli. A gimnáziumból a Realschule-ba működik az átjárás, viszont a Mittelschule-ból a Realschule-ba nem. A Mittelschule-t végzett tanulók általában szakmát tanulnak. A szakma kitanulása után járhatnak Berufsoberschule-ba és 2-3 év alatt szakmához kötött érettségit tehetnek, a motiváltabbak, akik hajlandók a 2. idegen nyelvből vizsgát tenni, megszerezhetik az általános érettségit, abból a célból, hogy felsőfokú tanulmányokat folytassanak. Az ő arányukat azonban alacsonyra becsüli, talán 5%. Elméletileg van átjárhatóság a közoktatási rendszerben, de gyakorlatilag nem jól működik, csak

„lefelé” érvényesül. A megszerzett iskolai végzettségek tükrözik a tanulók szociális hátterét. A munkások gyerekeinek csak 15%-a folytat felsőfokú tanulmányokat, míg ez az arány az értelmiségi gyerekek esetén 55%.

Összegzés

A bajorországi középiskolák közötti átjárhatóság vizsgálata során kiderült, hogy a jogszabályok alapján biztosított a tanulók számára az átjárhatóság, azaz a tanulmányi pályafutásuk során lehetőség nyílik a korrekcióra. Ez azt jelenti, hogy elviekben mindenki megkapja az esélyt arra, hogy az életcélját megvalósíthassa, valamint a módosítás lehetősége magában hordozza a tanuló képességeinek hatékony fejlesztését, vagyis a későbbi tanulók is lehetőséget kapnak a lehető legmagasabb iskolai végzettség megszerzésére. A tartományi oktatási törvények részletesen szabályozzák az iskolai átmenet és az iskola-típus-váltás lehetőségeit. A jogszabályi rendelkezések ebből a szempontból a lehető legnagyobb esélyt biztosítják a tanulóknak arra, hogy a célkitűzéseiket megvalósítsák. A statisztikai adatok elemzéséből az derül ki, hogy a legtöbb tanuló a magasabb végzettséget biztosító oktatási intézménybe (Gymnasium) törekszik az általános iskolai tanulmányok befejezése után. A későbbi tanulók kihasználják a rendszer nyújtotta lehetőségeket, hogy megszerezzék az érettségit a nappali oktatás keretein belül, bár többnyire az átlépés egy év felkészítést vesz igénybe, vagyis ez egy év veszteséget jelent. Interjúalanyaim jól működőnek látják az oktatási rendszer átjárhatóságát, de mindig hangsúlyozták, hogy az átlépés nem tömeges a magasabb végzettséget biztosító intézményekbe. Az átjárhatóság inkább lefelé működik, mert a szülők általános iskola után inkább gimnáziumba küldik kevésbé szorgalmas gyermeküket is. Úgy gondolják, ha nem tudja teljesíteni a követelményeket, „lefelé” lépnie könnyebb lesz, mint fordítva.

A nagyobb városokban élő migráns gyerekek esetében beszélhetünk szegregációról az iskolatípus-választás kapcsán. Mivel nyelvi nehézségekkel küszködnek, nem képesek teljesíteni a magasabb képzettséget biztosító iskolatípusok követelményeit, ezért többnyire a Mittelschule-t választják. Az átjárhatóság kérdése a német tartományokban nem mentes pártpolitikai csatározásoktól sem. A szociáldemokrata-liberális politikai erők folyton bírálják: szegregációról beszélnek, valamint szerintük a gyakorlatban egyáltalán nincs esélyük a gyerekeknek a magasabb iskolai végzettség megszerzésére. Ezzel szemben a konzervatív körök elégedetten szemlélik Bajorország kiváló eredményeit az oktatás terén, és nem kívánnak változtatni az átjárhatóságot biztosító háromszortú iskolarendszeren.

IRODALOM

Aufgaben der Kultusministerkonferenz. <http://www.kmk.org/wir-ueber-uns/aufgaben-der-kmk.html> Letöltés: 2009.05.20.

CORTINA – BAUMERT – LESCHINSKY – MAYER – TROMMER (HG): Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland, Rowohlt Verlag, Reinbeck bei Hamburg, 2008.

BELLENBEG, GABRIELE – HOVESTADT, GERTRUD – KELMM, KLAUS (2004): Selektivität und Durchlässigkeit im allgemeinbildenden Schulsystem. Rechtliche Regelungen und Daten unter besonderer Berücksichtigung der Gleichwertigkeit von Abschlüssen. Essen. http://www2.studberartung_potsdam.de/uploads/Studie_Selektivitaet_und_Durchlaessigkeit.pdf Letöltés: 2009. 07. 10.

HOFFMANN RÓZSA (1997): Iskolaszervezet-dilemmák. *Köznevelés*, 31. sz. 10.

Kein Abschluss-ohne Anschluss. Mehr Hilfe für die Spätzügler.

www.kmk.bayern.de/allgemein/meldung/597/kein-abschluss-ohne-anchluss-mehr-hilfe-fuer-spaetzuender.htm
Letöltés: 2012.10.15.

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. *Magyar Közlöny*, 2011. évi 162. szám.

LENNERNÉ PATKÓ ILDIKÓ: Az átjárhatóság jogszabályi háttere a szász középiskolai rendszerben. *Scientia Pan-nonica*. 2010. 1. sz. http://scipa.unipannon.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=108&Itemid=42 Letöltés: 2011. 10.20.

Schulordnung für die Grundschulen und Hauptschulen in Bayern (Volksschulordnung VSO) Vom 11. September 2008

www.gesetze-bayern.de/jportal/portal/page/bsbayprod.psm1?showdoccase=1&doc.id=jlr-VoSChulOBY2008pG10&doc.part=X&doc.origin=bs Letöltés: 2012.10.10.

SZEBENYI PÉTER (1997): Tagoltság és egységesítés – Tananyagszabályozás és iskolaszervezet. *Magyar Pedagógia*, 3-4. szám, 271-302.

Übergang von der Grunschule in Schulen des Sekundarbereiches. http://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschlusse/2006/2006_03_00-Uebergang-Grunsch-Sek-01.pdf Letöltés: 2009. 05. 20.

Übertritt in Bayern: So geht die Schulkarriere weiter.

www.km.bayern.de/eltern/schularten/uebertritt-schulartwechsel.html Letöltés: 2012.10.10.

Übertrittszahlen, relativer Schulbesuch.

www.verwaltung.bayern.de/egov-portlets/xview/Anlage/4023425/Dokumentation%20Schule%20und%20Bildung%20Bayern%202010.pdf Letöltés: 2012.10.10.

